

Ernst Bloch

GRADOVI V OBLAKIH

Počasi začenjamo

Premikam se. Človek od mladih nog išče. Je skoz in skoz poželjiv, kriči. Nima tistega, kar hoče.

Beg in vrnitev zmagovalca

Kdor sanja, nikoli ne obstane na mestu. Skorajda poljubno se odmika od kraja ali stanja, v katerem se trenutno nahaja. Okoli trinajstega leta odkrije sopotniški jaz, zato se v tem času sanje o boljšem življenju posebej razbohotijo. Te sanje vzgibavajo ponoreli dan, preletavajo šolo in hišo, jemljejo s sabo, kar nam je ljubo in dragoceno. So predhodnice bega in prvo domovanje naših želja, ki postajajo vedno bolj jasne. Vadimo se v umetnosti pogovarjanja o tem, česar do zdaj še nismo doživeli. Tudi povprečnež si v tem času pripoveduje zgodbe, lahkotne pravljice, pri čemer se dobro počuti. Na poti v šolo ali na sprehodu s prijatelji si izmišlja zgodbe, in vedno stoji pripovednik, tako kot na sliki, kjer vsi pozirajo, v sredini. Sovraštvo do povprečnosti izpolnjuje v tem času skorajda vse, tudi če sami niso padli daleč od drevesa. Mlada gos se hoče poboljšati, mladi cepec pljuva na odvratno zatohlost. Dekleta si dajejo s svojim imenom toliko oprava kot s svojo pričesko, delajo iz njega nekaj bolj pikantnega, kot je v resnici, in dobijo s tem zalet za drugačnost, o kateri sanjajo. Mladenci se ženejo za bolj plemenitim življenjem, kot ga živijo njihovi očetje, za nezaslišanimi dejanji. Vsi iščejo srečo, diši po prepovedanem in postavlja vse v novo luč.

Ljudje ne sanjajo samo ponoči, nikakor ne. Tudi dan ima dremajoče robove, tudi tam se potešijo želje. Drugače kot nočne sanje rišejo dnevne sanje v zrak podobe, ki jih je mogoče po mili volji izbirati in ponavljati, lahko norijo in trobezljajo, pa tudi razmišljajo in načrtujejo. Brezdelno (ta brezdelnost pa je lahko tudi v bližnjem sorodu z Muzo in Minervo) se prepuščajo mislim, političnim, umetniškim, znanstvenim. Sanjarjenje lahko porodi domisleke, ki ne zahtevajo interpretacije, temveč obdelavo, gradi gradove v oblakih, ki so lahko kdaj tudi načrtne podobe in ne le fiktivne. Celo v karikaturi ima tisti, ki sanjari, drugačen obraz kot tisti, ki sanja: je sanjač, ki gleda v zrak, torej nikakor nočni sanjavec z zaprtimi očmi. Osamljeni sprehodi ali zanesenjaški mladostni pogovori s prijateljem ali tako imenovana »ura modrine« med dnevom in mrakom so za sanjarjenje v budnem stanju posebno primerni.

Prvič, za sanjarjenje v budnem stanju je značilno, da ne pritiska na nas s svojo težo. Imamo ga pod nadzorom, jaz se poda na vožnjo v modrino in jo prekine, kadar se mu zahoče. Naj je sanjavec pri tem še tako sproščen, ga

njegove podobe nikoli ne zanesejo in mu zavladajo, za kaj takega ne premorejo dovolj samostojnosti. Resnične reči so sicer videti pridušene, pogosto so popačene, vendar pred želenimi podobami, naj so te še tako subjektivne, nikoli popolnoma ne izginejo. In podobe, ki se rojevajo v dnevnem sanjarjenju, običajno niso halucinacije; tako se iz najbolj daljne nezmernosti na migljaj spet vrnejo nazaj. V tem stanju ni nobenega uroka, vsaj nobenega, ki si ga ni dnevni sanjavec prostovoljno nakopal in ga lahko prekličje. Prav tako je hiša sanjarjenja opremljena zgolj s predstavami, ki si jih je budni sanjavec sam izbral, medtem ko speči nikoli ne ve, kaj ga čaka za pragom podzavesti. Drugič, ego v dnevnem sanjarjenju še zdaleč ni tako oslavljen kot v nočnih sanjah, kljub sproščenosti, ki vlada tudi tu. Celó v najbolj pasivni obliki, ko se jaz svojim sanjarijam samo prepušča ali oprezuje za njimi, počne to popolnoma nedotaknjen, ostaja povezan s svojim življenjem in svetom budnosti. Pravzaprav je razlika v »biti jaz« med dnevnimi in nočnimi sanjami tako velika, da lahko jaz sanjarjenja ravno sproščeno, ki je je deležen tudi sam, subjektivno napelje k občutku povzdignjenja, naj je to povzdignjenje še tako vprašljivo. Kajti jaz postane nato v svojih lastnih očeh predstava, ustvarjena po željah in osvobojena cenzure, sam je deležen zelene luči rahljanja, za katero je videti, da je prižgana za vse druge predstave želja.

Tako je jaz v budnem sanjarjenju prav živahen, celo prizadeven. Nosilca dnevnega sanjarjenja izpolnjuje zavestna in kljub različnim stopnjam zavestno vztrajajoča volja do boljšega življenja, junak sanjarjenja pa je vselej lastna odrasla oseba. Ko je stal Cezar v Gadesu pred kipom Aleksandra Velikega in docela potopljen v sanjarjenje vzkliknil: »Štirideset let in še nič storjenega za nesmrtnost!«, tedaj ego, ki je tako reagiral, ni bil ego otroškega, temveč prav nastajajočega, bodočega Cezarja. Tedaj je jaz tako malo regrediral, da je mogoče reči: v teh sanjah o nesmrtnosti se je Cezar, kakršnega poznamo, sploh šele rodil. Ego je tukaj vseskozi ohranjen v odrasli moči, kot odrasla izkušnja enotnosti zavestnih duševnih procesov; še več, je zgled tega, kar bi človek v utopiji lahko bil in postal.

Jaz sanjarjenja v budnem stanju ni niti ločen od pogosto nekonvencionalne vsebine svojih želja niti ne izvaja cenzure nad njimi. Nasprotno: cenzura tu ni le oslABLJENA in polna vrzeli, tako kot v nočnih sanjah, ampak kljub popolni neoslABLJENOSTI jaza sanjarjenja in prav zaradi nje docela preneha, preneha prav zaradi po željah oblikovane predstave, ki prevzame jaz sanjarjenja in ga naravnost okrepi ali vsaj olepša. Dnevno sanjarjenje torej sploh ne podleže cenzuri moralnega ega, tako kot nočne sanje, pač pa njegov utopično pretirani ego gradi sebe in svoje bližnje kot grad v oblakih sredi osupljivo neomadeževane modrine.

Dnevno sanjarjenje je zaradi svoje odkritosti razumljivo, zaradi svojih po željah oblikovanih podob, ki vzbujajo splošno zanimanje, pa omogoča komunikacijo. Podobe želja dobivajo tu brž zunanjo obliko, v boljše načrtovanem ali celo estetsko bolj izbrušenem svetu, v svetu brez razočaranja. Freud sam pripisuje na tej točki dnevnemu sanjarjenju poseben pomen, saj naj bi bilo, v nasprotju s splošnim pojmovanjem, ne le predstopnja nočnih sanj, temveč tudi umetnosti: je »surovina pesniške produkcije, kajti iz svojih sanjarij gradi pesnik skozi proces preoblikovanj, maskiranj in odrekanj situacije, ki jih vstavlja v svoje novele, romane, gledališke igre«

(*Vorlesungen*, 1922, str. 102). Freud je na tem mestu poudaril resnico utopično-ustvarjalne zavesti, usmerjene v dobro Novo; toda že zgolj zaradi razredčenega pojma »sublimacija«, ki sledi pri Freudu brž za tem, je postala filozofija Novega spet neprepoznavna. Dnevno sanjarjenje pa se v svoji celovitosti razteza tako v *širno kot globoko daljavo*, v ne sublimirano, temveč koncentrirano daljavo, v daljavo utopičnih razsežnosti. In ta vzpostavlja boljši svet brez nadaljnega tudi kot lepši svet, v smislu dovršenih podob, kakršnih zemlja še ne pozna. V načrtovanju ali v upodabljanju se v sili zapahnejo vrata pred trdoto, grobstvo, banalnostjo, s pogledom v daljavo, v svetlobo. *Sanjarjenje kot predstopnja umetnosti* torej posebno izrazito meri na izboljšanje sveta, v tem je njegova v jedru zdrava realna narava: »Naprej, povešenega pogleda, bridkost zemlje / prepredena s sanjsko podobo radosti«; tako označuje Gottfried Keller v *Smrti poeta* sopotnike pesnika, skupaj s fantazijo in njeno domiselnostjo. Umetnost prejema od dnevnega sanjarjenja svoje utopično naravnano bistvo, ne kot nekaj, kar lahkomišelnó olepšuje, ampak kot nekaj, kar ima v sebi prav tako prikrajšanost in kar, če ta prikrajšanost v umetnosti sami kajpak ni prevladana, v njej tudi ni pozabljeno, temveč je ogrnjeno v radost kot prihajajočo podobo. Sanjarjenje vstopa v glasbo in odzvanja v njeni hiši, ki je nevidna in vendar sodi k širjenju sveta, ter biva v njej kot dinamična in izrazna sila. Pred nas postavlja vse like prekoračenja meja, od plemenitega lopova do Fausta, vse v željah porojene situacije in pokrajine, od jutranje zarje v olju do simbolnih krogov raja. Ljudje in situacije so zaradi sanjarjenja, ki gre do konca, v veliki umetnosti tudi sami prignani do svojega konca: konsekvencnost, celo objektivna možnost postane vidna. Pri realističnih pesnikih so takšne objektivne možnosti v svetu, ki ga upodablajo, čisto različne. In to ne tako, da bi bila narava nemara predstavljena kot nekaj fantastičnega, ampak tako, da s pomočjo fantazije kot nečesa, kar se nanaša na konkretno in prehitveva čas, postaja razpoznaven tisti sen o neki stvari v naravi in zgodovini, ki ga ima stvar o sami sebi in ki pripada njeni tendenci kot tudi izpolnitvi njenega *totuma in bistva*. Kjer ekstrovertirane fantazije sploh ni, tako kot pri naturalistih in tistih, ki jih je Engels imenoval »osli indukcije«, se kajpak pojavljajo le *matters of fact* in površinske povezave. Tako je sanjarjenje v budnem stanju s svojim širjenjem sveta, kot nemara *najbolj eksakten fantazijski eksperiment popolnosti*, vselej predpostavka izvedenega umetniškega dela; pa ne le umetniškega dela. Navsezadnje seže tudi znanost prek površinskih povezav le s pomočjo anticipacije, ki je – kot se samo po sebi razume – spoznanje posebne vrste. Seveda jo lahko sestavljajo zgolj tako imenovane hevristične »domneve«, ki si priključijo pred oči podobo celote, še brez vseh podrobnosti, v čistem obrisu. A tudi na začetku tega je lahko sanjarjenje o popolni harmonični naravni povezanosti: Kepler je imel pred očmi takšno popolnost sveta in odkril zakone gibanja planetov. Resničnost teh zakonov se sicer gotovo ni ujemala s sanjami o popolnosti harmonije sfer, pa vendar: sanje so segale naprej in bile preblisk harmonično popolnoma urejenega sveta.

Prave, torej odkrite sanje se upirajo temu, da bi se fiktivno zasitile ali zgolj poduhovljale želje. Dnevna fantazija se tako kot nočne sanje začne z željami, vendar jih radikalno prižene do konca, hoče na kraj izpolnitve.

Prevedla **Seta Knop**